

R.X.Nosirova, G.Gaynazarova,
N.Tojiboyeva, Z.Qurbonova, L.Narimbayeva

МАКТАБГАЧА ТАЎЛИМДА РАҲБАРЛИК

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

R.X.Nosirova, G.A.Gaynazarova, N.Tojiboyeva, Z.Qurbonova,

L.Narinbayeva

MAKTABGACHA TA'LIMDA

RAHBARLIK

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI**

CHIRCHIQ-2021

«Malik print co» nashriyoti

UO'K 373.378

KBK 74.24

K-86

**R.X.Nosirova, G.A.Gaynazarova, N.Tojiboyeva, Z.Qurbonova,
L.Narimbayeva / Maktabgacha ta'limda rahbarlik/ Darslik. – Chirchiq: «Malik
print co», 2021. –148 bet.**

Maktabgacha ta'limda rahbarlik darsligi Oliy ta'lim tashkilotlari 5111800-
Maktabgacha ta'lim yo'nalish talabalari uchun mo'ljallangan.

Ushbu darslik Maktabgacha ta'limda rahbarlik fani bo'yicha yaratilgan bo'lib,
unda mazkur faning o'quv dasturi, ishchi dasturi, ma'ruza mashg'ulotlarining
amaliy, seminar mashg'ulotlarining jamlangan holda tayyorlangan.

Tuzuvchi mualliflar:

**R.X.Nosirova, G.A.Gaynazarova, N.Tojiboyeva, Z.Qurbonova,
L.Narimbayeva –Maktabgacha ta'limda rahbarlik (Main): nomi darslik**

Tag'rizchilar:

**Z.Y.Shanasirova – TVChDPl "Maktabgacha ta'lim metodikasi"Kafedrası
mudiri, dotsent**

**D.A.Abdurahimova – O'zberiston Respublikasi Qur'oli Kuchlar Akademiyasi
"Gumanitar fanlar" kafedrası p.f.d. (DSc), professori**

ISBN 978-9943-9395-7-8

© R.X.Nosirova, G.A.Gaynazarova va b, 2021
©«Malik print co», 2021

Kirish

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birinchi bo'g'ini
hisoblab, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va
maktabga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda davlatimiz
tomonidan maktabgacha ta'limning rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda. Qisqa
davrlarda sohani rivojlantirishning huquqiy bazasi yaratildi.

Ushbu darslik mazmunida tashkilot rahbarining vazifalari, faoliyatini tizimli
boshqarish, ta'lim- tarbiya jarayonini tashkil etish vazifalari yoritib berilgan.
O'zbekistonda ijtimoiy maktabgacha ta'limni tashkil etishning asosiy bosqichlari,
asosiy xususiyatlari va maktabgacha ta'lim bo'yicha yuqori malakali rahbar, uslubchi,
mazoratchi va tarbiyachilarni tayyorlash vazifalari, usul- uslublari, maktabgacha ta'lim
bo'limining asosiy vazifalari metodik rahbarlik qilish tamoyillari o'quv dasturining
asosiy mazmunini tashkil etadi.

Maktabgacha ta'limda rahbarlik fani bo'layak mudiralarining maktabgacha
ta'lim tashkiloti faoliyatida boshqaruv jarayoni va uni tashkil etish bilan yaqindan
tanishadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim sohasiga qo'yilgan talablar, tamoyillar,
mazmuni va tarbiyachi faoliyatini shakllantirishning pedagogik asoslarini
o'rgatadi.

Maktabgacha ta'limda rahbarlik fanini o'zlashtirish jarayonida talabalar
quyidagi bilim, ko'nikma, malaka va kompetentsiyalarga ega bo'ladi:

– Maktabgacha ta'limda boshqaruvning mazmuni, o'ziga xos xususiyatlari,
ta'limiy –tarbiyaviy jihatlarni topishi, hamda kasbiga bo'lgan munosabatni
tarbiyalash. Mudira va uslubchining kasbiy xususiyatlari va unga qo'yilgan
talablar;

– Maktabgacha ta'limni tashkil etish va boshqarishning nazariy asoslari
bilan qurollantiriladi. Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil
etish qonuniylari bilan tanishtiradi.

– Maktabgacha ta'limda ish hujjatlari bilan ish olib borish, bu faoliyat
jarayonida mudira va uslubchining vazifalari o'rgatiladi.

1-Mavzu: Maktabgacha ta'lim taraqqiyoti.

Reja:

1. O'zbekistonda maktabgacha ta'limning vujudga kelishi va taraqqiyoti.
2. Maktabgacha ta'lim tizimining vujudga kelishi.
3. Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning asosiy bosqichlari.

Tayanch atamalar: "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi nizom, "Jamiyati hayriya", bolalar yetimxonalari, yasli, "Bog'dorchilik" jamiyati, bolalar maydonchasi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'limning vujudga kelishi va taraqqiyoti.

O'ra Osiyoda XIX asrning 80-90 yillariga kelib, bolalar maktabgacha ijtimoiy tadbiriysi g'oyalari yetila boshlandi. O'sha davrda taraqqiyparvarlik kayfiyatidagi mahalliy ziyollilar mehnatkash ayollarning og'ir ahvolini va bolalar nazoratsizligini ko'rib, ularning qismatini yengillashirishga intila boshladilar. Bu ziyollilar vakillari 1871-yilda Turkistonda tuzilgan "Jamiyati xayriya" tarkibiga kigan edilar. "Jamiyati hayriya" tashkiloti tomonidan miskinlar uylari, tunash joylari, tug'ruq joylari bilan bir qatorda ota-onasi bo'lmagan bolalar uchun yetimxonalarni tashkil etdi.

Bu yetimxonalar oz sonli bolalarni butun Turkistonda tuzilgan taxminan 150-200 kishini o'z ichiga oldi. Ushbu yetimxonalar yasli yoshli bolalardan tortib maktab yoshidagi bolalarni ham qamrab olgan.

1896-yilda Turkistonda vositalar kengashi kambag'allarning bolalari uchun "yasla"lar deb ataladigan tashkilotlarni tuza boshladi. Yaslilarga atak-chechak qila boshlagan bolalar qabul qilingan va maktabga kelgunga qadar tadbiralangan bolalar kun bo'yi yaslada bo'lishar va uch marta ovqatlanirlar edi. Yasla ishlarini nazoratchi ayol boshqargan, xizmat qiluvchi xodimlar ham bo'lgan. Bu tashkilotda duolar o'qishga (duogo'ylikka) qat'iyat bilan o'rgatilgan. Shuningdek, bolalarni oddiy o'qishga, yozishga, sanashga, toqishga, to'r to'qishga, tikishga va boshqa

hunarlariga o'rgatilgan. Butun o'ika bo'ylab shunday yasladardagi bolalar soni 50-60 boladan oshmas edi.

Turkistonda kambag'allarning bolalari uchun Toshkent, Samarqand, Sirdaryo, Namungan yetimxonalar tashkil etilgan.

Imtiyozli sinflarning bolalari uchun 1891-yilda "bog'dorchilik" jamiyati tomonidan Toshkent istirohat bog'ida Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar uchun " Bolalar maydonchasi xilida" birinchi bolalar bog'chalar ochildi. Bolalar bog'chasi uchun istirohat bog'i maydonidan sersoya joy ajratib berildi. Maydonchada arg'imchoq, qayiqdar, katta arg'imchoq (ustunga osilgan) o'rnatildi va xilma-xil o'yinchoqlar tayyorlandi. Maydonchada gulzor katta o'rinni egallab, bolalar o'zlarini o'simliklarni parvarish qilishardi.

1891-1903-yillar davomida mablag' yo'qligi sababli bog'cha bir necha marta yopilgan. Ta'lim-tarbiyaga oid ilg'or g'oyalarning ta'siri ostida Toshkentda 1903-yil fevral oyida "Oilaviy ta'lim-tarbiya to'garagi" tashkil qilindi. To'garak harbiy Ministar va Xalq maorifi tomonidan tasdiqlangan Ustav asosida ish boshladi. U o'z oqligiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

1. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish usullarini rivojlantirish va takomillashirishda yordam berish;

2. Pedagoglar bilan ota-onalarni va bolalar tadbiriysi ishini boshqaradigan kishilarni(oila, maktab va bolalar bog'chasining yagona tadbiriyaviy ta'sir etishini belgilash maqsadida) bir-birlariga yaqinlashirish.

Bu to'garakning maktabgacha seksiriyasi ham faoliyat ko'rsatgan. Ta'lim-tarbiya to'garagi yuzaga kelgunga qadar bolalar bog'chasining tadbiriyaviy ishida muayyan pedagogik tizim yo'q edi, shu sababli to'garak a'zolari bolalar tadbiriyasi bilan bog'liq bo'lgan masalalarni muhokama qilishar edi

Bolalar birinchi marta 4 yoshdan 6 yoshgacha va 6-10 yoshgacha bo'lgan ikki xil yosh guruhlariga bo'linadi. Mashg'ulotlar, o'yin va ko'ngil ochishlar programmi belgilab qo'yildi. Harakatli o'yinlar, xo'r bo'lib aytiladigan ashula, o'qish, rasm chizish, loy va plastilindan narsalar yasash, gimnastika mashqlarini

reglamentga soladigan jadval tuzildi. Ota-onalarning talabi bilan fransuz va nemis tillari o'rgatilgan, bu ishlar mutaxassislar tomonidan tekin amalga oshirilgan.

Ta'lim-tarbiya to'garagi bolalar bog'chasida tarbiyaviy ish saviyasini oshirishga yordam berdi. Tarbiyaviy ish mazmuniga muayyan tizimning, xilma-xil shakllari kiritildi. Lekin maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan tarbiyachilar bo'lmaganligi sababli ko'pincha bog'cha tarbiyaviy ishining mazmuni betartib amalga oshirilar edi. 1903-1914-yillar davri maktabgacha tarbiya sohasida ta'lim-tarbiya g'oyalarning jadal sur'atda o'sishi bilan xarakterlanadi.

Sirdaryo, Samarqand, Toshkent shahrida bolalar bog'chalari kabi ayrim bog'chalar yuzaga keldi. 1909-1910-yillarda va keyinchilik xususiy bog'chalar paydo bo'ldi: bu bog'chalarda 6 yoshdan boshlab bolalarni asosan gimnaziyaga o'qishga tayyorlashar edi. Bunday bolalar bog'chalari xususiy uylarda ochila va tamonila ota-onalar ta'minotida bo'lgan. Ma'lumotga ega bo'lgan va chet tillarini biladigan o'qimishli xonimlar tarbiyachi edilar. Ammo mazkur bolalar bog'chalari faqat badavlat ota-onalar ehtiyojini qondirgan. Davlat tomonidan ijtimoiy bolalar bog'chalari 1917-yildan keyingina yalpi tarzda tashkil etildi. 1917-yil 20-noyabrda Xalq Komissarlari tomonidan "Maktabgacha tarbiya yuzasidan Deklaratsiya" e'lon qilindi. Bunda: "Bolalarni ijtimoiy tekin tarbiyalash bolaning birinchi tug'ilgan kunidan boshlanadi" – deyilgan edi.

Maktabgacha tarbiya butun xalq maorifi-tizimining birinchi bo'g'ini tarbiy qismi bo'lib qoldi. 1919-yilda qabul qilingan davlat dasturlarida, xalq maorifi sohasida: ijtimoiy tarbiyani yaxshilash va xotin-qizlarni ozod qilish maqsadida maktabgacha tarbiya muassalari tarmoqlarini vujudga keltirish haqida fikr yuritildi.

Turkistonda dastlabki davlar bolalar bog'chalari 1918-yilning ikkinchi yarmida tashkil etila boshlandi. 1918-yil 20-oktyabrda Turkiston Maorifi Xalq Komissarligi qoshida Respublikadagi maktabgacha tarbiya sohasida barcha tadbirlarni amalga oshirish uchun ma'muriy organ sifatida maktabgacha tarbiya bo'limi tashkil qilindi xuddi shu yilda viloyat xalq maorifi bo'limlarining maktabgacha tarbiya kichik bo'limlari tashkil qilingan. Bu tadbir Respublikada

tarbiyaning rivojlanishiga yordam berdi. Maktabgacha tarbiya bo'limlarining faoliyati uch asosiy yo'nalishdan:

1. Bolalar bog'chalarini ochish, ularni binolar, mebel va jihozlar bilan ta'minlash

2. Maktabgacha tarbiya xodimlari, shu jumladan mahalliy, milliy vakillaridan kadrlar tayyorlash;

3. Ota-onalar o'rtaida tashviqot-tushuntirish ishlarini olib borishdan iborat edi.

"Maktabgacha tarbiya bo'limi to'g'risi"da Nizom qabul qilindi va unda bo'lim 3 yoshdan 8 yoshgacha bo'lgan maktabgacha tarbiya yoshidagibolalar tarbiya tashkilotlariga boshchilik qiladi, mavjud tashkilotlar ishining borishini kuzatadi, yangi bolalar bog'chalari, yasillar, bolalar uylari, maktabgacha bolalar uchun umumiy yotoqxonalar, bolalar yozgi koloniyalari ochildi, bolalar bog'chalari rahbarlari, enagalar va kadrlar tayyorlash maqsadli kurslari tashkil qilindi, deyiladi.

O'zbekistonning tub joy aholisi bolalarini maktabgacha tarbiya tashkilotlariga jalb etish uchun kurash juda murakkab va qiyin sharoitda olib borildi. 1918-yilda Toshkentning sobiq eski shahar qismida o'zbek bolalari uchun 4ta bog'cha ochishga muvaffaq bo'ldi.

Birinchi bog'cha – Shayhontohur dahasida Hasanova mudiri: Mahsuma Qoriyeva va Robiya Abdurashidova (tarbiyachi) faoliyat ko'rsatgan.

Ikkinchi bog'cha – Xo'ja ko'chasida Anvar Yausheva mudiri bo'lgan.

Uchinchi bog'cha – Ko'kcha dahasida tarbiyachi Qodirxonov mudirlik qilard edi.

Nazorat savollar

1. O'zbekistonda maktabgacha ta'limning vujudga kelishi va taraqqiyoti haqida ma'lumot bering?

2. Maktabgacha ta'lim tizimining vujudga kelishi sabablarini ayting?

3. Maktabgacha ta'lim rivojlanishining asosiy bosqichlari sanab bering?